

НОВА КОСМИЧКА НАДАХНУЋА СТРАТОСА ТЕОДОСИЈУА

МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ

Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11060 Београд, Србија
E-mail: mdimitrijevic@aob.bg.ac.rs

Резиме: Размотрено је и анализирано песничко дело Стратоса Теодосијуа *Астрономија – Историја – Митологија (Земаљско и Универзално)*.

Евстратије Стратос Теодосију се већ дуже времена успешно бави изучавањем дела античких и византијских писаца и њихових остварења, са посебним освртом на космичка надахнућа и астрономске теме и податке у њима. Његову пажњу привлачили су на пример Орфичке химне,¹ Питагорејци,² спартански песник Алкман,³ оци атомистике Леукип и Демокрит,⁴ Анаксимандар,⁵ цар Јулијан Апостата,⁶ Козма Индикопловац,⁷ Св. Василије Велики,⁸ Св. Григорије Ниски,⁹ Нићифор Григора¹⁰ и многи

¹ Е. Теодосиу, А. Даканалис, М. С. Димитријевић, П. Мантаракис, *Хелиоцентрични систем од Орфичких химни и Питагорејаца до цара Јулијана Апостате*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба V”, Београд, 18-22. април 2008, уредник М. С. Димитријевић, *Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић”*, св. 8, 2009, 464-467.

² Исто, стр. 467-474.

³ Е. Данезис, Е. Т. Теодосију, Милан С. Димитријевић, А. Даканалис, *Космологије, Алмана, Леукина и Демокрита*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Београд, 22-26. април 2010, уредник М. С. Димитријевић, *Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић”*, св. 10, 2011, 629-632.

⁴ Исто, стр. 632-637.

⁵ Е. Теодосију, П. Мантаракис, М. С. Димитријевић, В. Маниманис, Е. Данезис, *Појам бесконачности и идеја о мноштву светова од античких грчких до модерних космологија*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба V”, стр. 425-428.

⁶ Исто, стр. 476-477.

⁷ Овај Зборник.

⁸ Е. Данезис, Е. Теодосију, М. С. Димитријевић, *Космологија у „Беседама на шестоднев“ Василија Великог и утицај овог дела код Срба*, Зборник радова

други. Посебно би истакли Стратосово разматрање Хомерових епова *Илијаде* и *Одисеје* и присуства космичких визија у овим делима¹¹ која се утемељују у европску културу и цивилизацију, као непресушни извор живота, поезије, поетике, астралних представа, што су стваралачка средишта универзалности, плодотворних запажања о свету и људима, као и широком лепезом духовних и емоционално сазнајних преламања. Вредно је помена да се у оквиру хиспано-америчког неокласицизма запажа да је лирска и епска поезија писана такође по угледу на грчке и римске песнике, укључујући Хомера, Вергилија и Хорација.¹²

Ова и друга дела античких филозофа, писаца и лиричара, која креативно и аналитички преиспитује Стратос Теодосију, извршила су велики утицај скоро на целину светске књижевности, укључујући и литературу јужнословенских народа. Делотворно присуство тог снажног уплива, недвосмислено показује и открива готова сва потоња грчка књижевност и уметност, а преко ње, разумљиво и укупно стваралаштво римских писаца. Тако на пример, Вергилијева *Енеида* је у великој мери обликована попут *Илијаде* и *Одисеје*.¹³

Наш сарадник и радо виђени гост, који често походи Београд, Евстратије–Стратос Теодосију, астроном и ванредни професор Историје и филозофије астрономије и физике на угледном Универзитету у Атини, активно се бави студијским радом из поменуте области, као и сателитском спектрофотометријом Ве звезда; успешно истражујући астрономске идеје и замисли филозофа, писаца и песника старе Грчке, са посебним усмерењем према пресократовским мислиоцима, чија су дела доступна само у фрагментима. Запажено је његово учешће на конференцијама „Развој астрономије код Срба“ V и VI, где је присутне пријатно изненадио када је,

конференције“Развој астрономије код Срба IV”, Београд, 22-26. април 2006, уредник М. С. Димитријевић, *Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић”*, св. 7, 2007, стр. 453-460.

⁹ Овај Зборник.

¹⁰ Е. Теодосију, В. Маниманис, М. С. Димитријевић, Е. Данезис, *Највећи византијски астроном Нићифор Григора и Срби*, стр. 247-256.

¹¹ Е. Теодосију, В. Н. Маниманис, П. З. Мантаракис, М. С. Димитријевић, *Астрономија и сазвежђа у Хомеровој Илијади и Одисеји*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, 567-584.

¹² Љиљана Павловић Самуровић, *Лексикон хиспано-америчке књижевности*, Савремена администрација, Београд, 1993, стр. 206-207.

У делу Асеведа Дијаса, на пример, присутни су трагови и одједи читања омиљених писаца, међу којима су Хомер, Балзак, Толстој и други. – Исто, стр. 285.

Према увиду у текстове Хорхе Луиса Борхеса и његова казивања, познато је да су му међу омиљеним писцима, поред осталих, били Хомер, Сведенборг, Едгар Алан По, као и писци романа тока свести (Џемс Џојс, Марсел Пруст). – Исто, стр. 318.

¹³ *Страни писци – књижевни лексикон*, Школска књига, Загреб, 1961, стр. 176.

слушајући лирске прилоге осталих песника, понудио на грчком и енглеском „космичке“ стихове из своје прве збирке песама *Универзалне инспирације*.¹⁴

О овој занимљивој и подстицајној књизи писали смо раније,¹⁵ и при том представили три тематски осмишљене песме из ње (*Божанска светлост, На опсерваторији и Тајанственој Селени*), које смо препевали са енглеског, користећи као додатну помоћ и грчки оригинал.

Стратосова друга збирка песама, *Астрономија – Историја – Митологија (Земаљско и Универзално)*,¹⁶ објављена је 2011. Као што се из поменутог наслова види, певање је инспирисано пре свега астрономским, космичко-историјским и митолошким мотивима. На нашу молбу и захтев, Теодосију је из ње превео пет песама на енглески и ставио нам на увид, заједно са грчким оригиналом, како бисмо што верније, стихове овог астро-песника претставили у нашој средини.

У првој песми, *Хипертатан Геа*, он свечано и узносито, у свом карактеристичном химнодском стилу, лирски понесено слави и велича Универзалну Мајку–Земљу - Геу, служећи се митолошким појмовима и симболима, које преобликује у поетске слике. А једну од основа његове формулисане поетике, која може да допринесе бољем разумевању и припреми за обухватније промишљање афористички обликованих стихова, може да послужи и наш заједнички студијски прилог на ову тему,¹⁷ који се бави небеским телима и Геом у старој грчкој космичкој митологији.

У античкој Грчкој, посебно и важно место имао је култ Мајке Земље и врховне богиње, која је стога називана *Хипертатан* (најузвишенија) *Ган*. Обожавање је било пре свега упућено не антропоморфној богињи, него земљи, са тлом и подземљем, које храни и одржава људе, „хтонској богињи Геи“, како је Стратос назива у првој строфи, при чему има у виду да су антички Грци овом одредницом означавали не само богове подземног света него и богове земљорадње.

Још од најранијег преисторијског времена, када су људи почели да посматрају живот на земљи, разазнали су да су они, као и животиње и биљке, везани за циклус живот-репродукција-смрт. Њихов опстанак зависио је од дарова велике Мајке Земље, универзалне родитељке и хранитељке, пошто је вегетација хранила како њих, тако и животиње које су ловили.¹⁸

¹⁴ Стратос Теодосиу, *Универзалне инспирације* (на грчком), Публикације Диаволос, Атина, 2010.

¹⁵ Милан С. Димитријевић, *Космичке инспирације Стратоса Теодосијуа*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, стр. 1125-1132.

¹⁶ Stratos Theodossiou, *Astronomy-History-Mythology (Earthly and Universal)*, Diavolos Publications, Athens, 2011.

¹⁷ Е. Теодосију, В. Н. Маниманис, М. С. Димитријевић, П. З. Мантаракис, *Геа, Уран, Хелиос и Селена, три главна небеска тела и небо у старој грчкој космогонији*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, стр. 585-603.

¹⁸ М. Eliade, *A History of Religious Ideas*, vol. I, *From the Stone Age to the Eleusinian Mysteries*, trans. by W. Trask, IL: University of Chicago Press. Chicago, 1978.

У традиционалној симболици, Мајка-Земља је свеопшти архетип плодности и обилног рода, а у ширем смислу неисцрпног твораштва и животодавних средстава за опстанак.¹⁹ Овде треба додати да је знаменити Есхил у сличном духу химнички славио Земљу: „Земљо, мајко човекова, само ти расти у божјем наручју, испуни себе плодовима за човека“.²⁰

У првој строфи, Теодосију се свечано и понесено обраћа Универзалној Мајци-Земљи, именујући је „Геа / Деметра и Астарта“. Геа, Мајка-Земља (Тerra Mater) је, због распрострањеног карактера њеног култа, понекад идентификована као Реа, Хестија, Хера, али најчешће као Деметра, што долази од грчких речи Ге-метер = Земља-мајка, означавајући материцу која окружује семе.²¹ Напоменимо да је у каснијем периоду, култ Гее заменио култ Деметре као богиње земљорадње. Наиме, за разлику од Гее, која је антропоморфно обоготворење наше планете, Мајка-Земља је деификација „тла-земљишта, чији производи одржавају људе и дају им простор на коме су рођени, живе и умиру“.²²

Песник обраћа пажњу богињи плодности Деметри имајући у виду и чињеницу да је њен култ обавијен великим и разноликим тајнама, које се могу поетски доживљавати на различите начине. Ова култно симболичка појединост упућује на вечно понављање почетка, као и на циклични ток смрти и поновних рађања у правцу уметничко поетског одуховљења и извесне спиритуализације материје. У модерним психоаналитичким тумачењима, хтонско се на асоцијативан начин повезује са силаском у потсвест, до проналажења истине о себи, што може бити један вид узвишеног и животно-поетског испуњења.²³ У лирским представама Теодосијуа, Геа, односно Деметра, дајући људима хлеб, који је и поетски симбол духовне хране, нуди пуни и прави смисао живота у погледу сублимације и спиритуализације земаљских хтења, жеља и тежњи. У овоме је чини се поетски допринос научника и истраживача, који зналачки и доста спретно, уз извесну апстрактност, преплиће култно и симболичко, пружајући прилику добрим познаваоцима античке митологије и уметности за лирско-асоцијативна домишљања и дограђивања у смеру модерних учења.

Астарта, како такође песник именује Геу, је грчко име богиње знане у источном Медитерану још од бронзаног доба, која, мада се унеколико, као свеукупни симбол универзалне мајке, може повезати са Геом има другачију симболику и значење. То је феничанска Аштарт, Хебрејска Ашторет, богиња

¹⁹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Просвета – Нолит, Београд, 1986, стр. 191.

²⁰ Наведено према Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Плато, Београд, 2004, стр.449.

²¹ Евстратије Теодосију, и др.: 2011, *Геа, Уран, Хелиос и Селена, три главна небеска тела и небо у старој грчкој космогонији*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Београд, 2011, стр. 590.

²² Исто, стр. 590

²³ Жак Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола – Митови, снм обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 112-113.

Иштар, која симболизује плодност, сексуалност и рат. Представља и планету Венеру, односно обоготворену Вечерњачу.²⁴ Грци су је прихватили као Афродиту. А највеће средиште њеног култа био је Кипар. Посебно су је обожавали и на Китери, Малти и Ериксу (данас Ериче) на Сицилији. Стратос, врсни познавалац античке грчке културе и митологије, називајући овим именом Геу има у виду да је богиња Земље, Природе и „плодности и производа земље“, како каже песник, имала многа имена и облике, као што су Универзална Мајка – Геа, Астарта, Изис, Церера, Афродита, Венера...²⁵

Из овог дела певања се види да Теодосију, славећи универзалну мајку, уводи име Астарте да би означио и другу, људску, димензију сила плодности, за разлику од Деметре, и тако их на свој начин умножава апострофирајући различита имена универзалне мајке у приближно истоветном значењу. При том, он на изврстан начин помера основна значења ка савременијим сагледавањима у смислу не само плодности већ и страстности и силовитих моћи над природотворним. У уметниковим визијама преплићу се плодност, жудња, прижељкивање и задовољство, дакле на једном другачијем нивоу различитом од Деметриног, усмереном ка људској душевности и у правцу када се чин плодности и оплодње види као дар и награда за пуноћу доживљаја и уживања што земаљска природотворност нуди. У модерним песничким промишљањима слојевита и вишезначна симболика овде наведених богињиних имена уздиже се изнад крутих, моралистичких захтева, који могу да произилазе из плодности и оплодње, у погледу хуманизације.²⁶

У претпоследњој строфи, у стиху „Твој циклус је праисконски“, Теодосију има у виду пре свега кружни ток, као и изврстан низ у протицању, после кога се неке појаве понављају на одређени, исти начин. Овде је у питању основни животни циклус, процес и развитак клијања, рађања плодова, зрења, добијања семена, труљења, сејања и поновног рађања, који је инспирисао фестивале пуне мистицизма првих пољопривредних друштава у старој Грчкој. Апострофирањем праисконског циклуса, научник и песник је хтео да истакне оно што је присутно од прапочетка, у бићу корена и изворности, у самој основи живота, што се продужава од памтивека. То праисконско и циклично, у уметничко-поетском смислу означава процесуалност, али и надрастање и самонадрастање до коначности и изумирања. Тиме је на лирски начин хтео да обухвати васцели кружни ток постојања на благородној Земљи, која је у непрекидном току и вечитом обнављању. Додајмо овде да у разматраној строфи наш поета, одлични

²⁴ K. van der Toorn, Bob Becking, Pieter Willem van der Horst, *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, p. 109-10.

²⁵ Према Хансу Бидерману, Земља је у древним представама о свету отеловљење богиње-мајке (грчки Геа, латински Telus). У германској традицији именује се као Нерга, у полинезијској Папа, док је ређе у питању мушкарац, као у случају египатског Геба. – Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Плато, Београд, 2004, стр. 449.

²⁶ Жак Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 4-5.

познавалац античке грчке књижевности, слави Геу и као „широкогруду“ како је карактерише Хезиод.

Песник Теодосију се доста често враћа Сунцу, не само у овој већ и у другим песмама. У лирском смислу, за њега је Сунце врховна васељенска моћ, а у дубљем значењу може да оличава само средиште бића живљења. Стиховима „Даривалац светлости Сунце / доноси ти живот“, аутор не мисли само на Мајку Земљу као „обоготворење тла, чији производи помажу људску егзистенцију, и која даје простор на коме се рађају, живе и умиру,²⁷ него и на древно грчко веровање да су „сунчеви зраци, који падају на влажно тло створили прва жива бића“, односно да су Сунце и Мајка Земља њихови прогенитори. Сунце је у његовим уметничким представама својеврсна слика свеживота и трансцендентан архетип светлости. Оно је у извесном погледу симбол, који обасјава зрачном светлошћу најпре само себе, па онда и овоземаљски свет.

Завршни стихови песме су:

*Ти си женска богиња
која пати због људи,
али семе из тебе расте
ширећи свуда радост!*

Овде Стратос има у виду Софокла (5 век пре н.е.) који осуђује човека који узнемирава и повређује врховну богињу, „*орући је плугом и непрекидно браздајући из године у годину*“²⁸ И Плиније Старији разрађује ову поетску претставу пишући у *Naturalis Historia*²⁹ да „Земља пати од људских активности, када разарају њену површину и засецају њено тело...“³⁰

Гледано у целини, ова песма стваралачки сублимира бројне детаље из античке баштине и митологије и уграђује их у своје певање, имајући при том

²⁷ Евстратије Теодосију, и др.: 2011, *Геа, Уран, Хелиос и Селена, три главна небеска тела и небо у старој грчкој космогонији*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Београд, 2011, стр. 590.

²⁸ Sophocles, *Antigone. The women of Trachis. Philoctetes. Oedipus at Colonus*, Vol. II, Edit. & trans. by W. H. S. Jones, The Loeb Classical Library No. 21. Harvard University Press. Heinemann, London, 1994, *Антигона*, стих 330+.

²⁹ Pliny: 1971, *Natural History (Historia Naturalis)*, trans. by H. Rackham, The Loeb Classical Library. Harvard University Press. Heinemann, London.

³⁰ У наставку Плиније старији указује да људи болно повређују Земљу „отварајући окна у њене дубине“, тражећи при том злато, сребро, бакар и олово, као и драго камење, немилосрдно копајући по њеној нутрини.

Pantermalis, D.: 1995, “Ancient Greek mines”, in *Kathimerini*, April 9, Athens [на грчком], Евстратије Теодосију, Василије Н. Маниманис, Милан С. Димитријевић, Петрос З. Мантаракис: 2011, *Геа, Уран, Хелиос и Селена, три главна небеска тела и небо у старој грчкој космогонији*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Београд, 22-26. април 2010, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” св. 10, 585-603.

у виду и њихова дубља значења. У овом случају, сцијентистичко-митолошко, понекад доминира над лирско-изражајним, нарочито онда када се исказ своди само на огољена имена, познатија образованој читалачкој публици, посебно у Грчкој, док симболичко-поетска значења измичу широком читалаштву, које није довољно упућено у свет класичних старина.

И у наредној песми, сличне садржине, Теодосију доследан својој поетици понесено пева о античким митолошким херојима, са више поетског надахнућа и развијених лирских слика. „Наша галаксија“, астронома-песника вазноси и слави Млечни пут, ослањајући се на грчку традицију, митологију и њену вишезначну симболику. Истакнимо да је грчко име за наше звездано острво – Γαλαξίας, изведено од речи млеко – γάλα. Наиме према легенди, Херкулов отац Зевс, поносан на свога новорођеног сина са смртном женом Алкменом, покушао је да га подметне на груди својој жени Хери док је спавала. Ако би посисао Херино млеко стекао би и одређене божанске квалитете. Према овом миту, кад се богиња пробудила и видела да доји непознату бебу, одгурнула је, а млеко се разлило преко небеског пространства и начинило такозвани Млечни пут – Галаксију, што је Стратос на занимљив начин преточио у песму:

*Божанско млеко се расширило
и помешало са звездама.
Заједно су се спојили
у бели појас.*

Млеко богиње мајке, као храна, симболички с повезује са рађањем, а у овој поетској констелацији, са астралним пространством и чаровитом лепотом небеског беличастог појаса. Додајмо да се у грчкој орфичкој традицији, млеко на крају ритуала даје иницијанту, који се симболички поново рађа.³¹ Слика белог појаса допуњава ову лирску визију и придаје јој одређени уметнички смисао.

У следећој строфи, Теодосију упоређује «магличасту Галаксију» са митском реком Еридан асоцирајући њену беличасту светлост са небеском реком. Еридан, познат и као Небеска река, је друго по дужини сазвежђе на ноћном небу, које се повезује са Нилом и Еуфратом због њиховог значаја. У грчкој митологији то је митска река на далеком северу чије име значи «рано изгорео» упућујући на мит о сину бога Хелиоса Фаетону, који је настрадао покушавајући да вози сунчеве кочије свога оца и пао у ову реку. – У многим древним митологијама, укључујући ту и перуанске Инке, Млечни Пут оличава велику небеску реку; међутим, потомци Инка Млечни Пут једном сматрају реком, а други пут небеском стазом.³²

³¹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 108.

³² Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 411.

У наставку, песник помиње пут свих душа, имајући у виду путовање душа између земаљског и небеског царства; а Млечни Пут се пројектује као прелаз који повезује божанске просторе са земаљским границама.

У завршним стиховима, Стратос набраја друга симболичко-митолошка значења Млечног пута називајући га «пут Јупитера», «зона монахиња» и «Деве Марије пут».

У младалачкој песми «Галерије космоса су празне», Никола Цветковић, у средишње делу свог певања, после истицања да тишина треба да нас учи како ваља живети, дословце пише:

*Време је да људи пођу Млечним путем
На велику ревију комета...*

Аутор овде Млечни пут сматра могућим исходиштем које превазилази омеђене границе материје и води ка осмишљеној етеризацији. У питању је нека врста лирског ходочашћења у космичким релацијама, које донекле могу да упућују на Стратосову митолошко-поетску представу Галаксије.³³

Певање о нашој Галаксији – Млечном путу у извесном смислу симболизује стазу ходочасника, али и истраживача, па и мистика, што води из једне у другу раван космоса, а шире посматрано и с једног на други ниво духовности.³⁴

У песми «Астрогенисти (Деца звезда)» како је човечанство назвао Карл Саган, Стратос поетски разрађује последицу, која следи из стандардне космолошке теорије Великог праска: да је наше тело сачињено од звездане материје. Овде песник напушта митолошко-космичке представе и окреће се астрономским сцијентистичким изворима, које настоји да преточи у лирске визије. При том се усмерава ка модерним поетикама неоавангардног типа, што су у знаку лирске сцијентизације (сигнализам / неосигнализам и др.³⁵).

У првој строфи, аутор је у стихове на лирски занимљив начин, креативно преточио опис спектакуларног краја звезда велике масе, када у завршној експлозији, као супернове, *раздувавају* космосом животворне хемијске елементе неопходне за наш настанак, који су створени у моћним термонуклеарним реакцијама, у њиховим језгрима, где им настаје светлосна енергија. На тај начин оне хемијски обогаћују околни простор што је неопходан предуслов за појаву живота, или како то песник каже:

³³ М. С. Димитријевић, *Космички цвет – Антологија песама о космосу*, Просвета, Београд, 2003, стр. 172-173.

³⁴ Исто, стр. 411.

³⁵ У антологији песама о космосу, поред осталог, у одељку посвећеном Универзуму, скрећемо пажњу на врло оригиналан захват Миливоја Павловића насловљен „Млечни пут“. У ствари, у питању је својеврсна „Бела књига“ (Сингидунум, Београд, 1974) у којој се, између корица, налази „бели траг“ празних страница, с асоцијативним насловима. – М. С. Димитријевић, *Космички цвет*, стр. 182.

*Пепео експлозије
богати простор
и нуди живот
удаљеној звезди.*

У наведеним стиховима се метафоризује чињеница да без поменутог пепела нас не би било. Наиме, у почетку стварања, у време Великог праска, као што је познато, настао је само водоник и десетак посто хелијума. Сви тежи елементи, као што је калцијум у људским костима, потом кисеоник који дишемо, и угљеник без кога не би било живота, саздани су у унутрашњости звезда и разасути космосом у тренутку њихове „смрти“, у великој експлозији, „нудећи“ живот некој, удаљеној или касније рођеној звезди.

И зато Стратос, с разлогом, песнички разрађује, сликовно обликује и ритмички осмишљава, познату Саганову изјаву:

*Ми смо деца звезда,
комбинација елемената,
непредвиђени спој
пепела супернове.*

Додајмо овде узгред, да је управо због тога и песник Милан Косовић лирски понесено означио све људе „Браћом по Васиони“,³⁶ имајући у виду да су људи саздани од астралне – васионске материје.

У овој песми, Стратос у лирско-метафоричном смислу остварује једну врсту победе поезије над научно-фактографским, па чак и над самим песником.³⁷ Прихватајући се научних чињеница и појединости он гради уметничко-поетску структуру, која није увек и у свему лирски осмишљена, па се на моменте чини да се научност окреће против уметничког визионарства, управо због настојања да се сцијентистички елементи поетизују.

У песми „Хронос, отац Богова“, Стратос се, на врло лапидаран начин, враћа митолошким основама, које чине и богате његов песнички разуђен свет. Ту се поиграва именом Хроноса и Крона, именујући га као највећег међу боговима. Поред орфичког певања, он се обраћа и Универзуму, где помиње космичко јаје, али и Хаосу, Еребу и Етру и њиховој магичној снази.

У поменутој песми, аутор се у својој поетолошкој обузетости, окреће најстаријим грчким митовима о Хроносу, персонификацији времена, оцу свих богова и створитељу Космоса. Наш песник га именује као Бога

³⁶ Милан Косовић, *Благодарник*, Интерпринт, Београд, 2009.

³⁷ Програмски текст о орфејском завештању Алена Боскеа, Бранко Миљковић почиње реченицом «Поезија је победа над песником». – Бранко Миљковић, *Песме*, Просвета, Београд, 1965, стр. 240.

вечности, напомињући да је у Орфичким мистеријама, које смо овде већ помињали, он зачетник времена. У стиховима:

*Ти си ствараоц Универзума
најједноставнијим покретом,
одједном си разбио
првобитно, космичко јаје.*

Теодосију поетски описује Орфички мит о настанку Универзума и првог божанског пара, Земље - Гее и Урана – Неба, који су настали из две половине огромног космичког јајета, што га је родио ванвременски Хронос – Време.³⁸ Аутор универзум схвата као васцелу васиону и свет у најширем смислу и поимању. Тако он придаје општија значења дискурсу универзума имајући при том у виду архаична изворишта, која настоји да поетски оплемени.

У завршној строфи Стратос помиње Хаос, Ереб и Етар који су се одмах „сјединили / на магичан начин.“ Напоменимо да је у Хезиодовој *Теогонији*, примарни ентитет Универзума Хаос: „... *прво је настао Хаос*”,³⁹ који је био безоблична маса која нема никакву структуре; амбис или „неукрашени“ простор. У античкој митологији Хаос се сагледава као бездан који је настао пре свих ствари, *испуњен праматеријом магле и мрака*.⁴⁰ Према овом тумачењу у створеном Космосу Хаос може да представља свеукупни садржај света, односно простор између неба и земље, који је у истини неомеђен. После стварања Хаоса, рођени су Ереб (Тама) и Никс (Ноћ); Никс је родила Етер и Химеру (Дан). У каснијим старогрчким представама Етар може да оличава горњи ваздушни слој, што се неограничено разастире изнад облака.

Заговарање Орфичких мистерија има додирних тачака са оживљавањем овог мита у нашој савремености. Песници изразитог поетско-филозофског усмерења (Бранко Миљковић на пример) певају у духу орфичког завештања. Наш песник додаје тим модерним настојањима свој допринос, шире повезујући орфизам са космичким преламањима.

На крају, осврнућемо се и на Стратосову песму која је сва у знаку Сунца, посвећена Оцу Хелиосу, извору опстанка свих живих бића на Земљи, које нам даје светлост и живот. Њему, као врховној васељенској моћи и свевидећем божанству, Теодосију, с разлогом, намењује посебну песму, свестан богатства и вишезначности симбола сунца. У овом певању је пуно пламности, ватре, очинске оплодности, и цикличног кретања. У стиховима се очитује својеврсна уранска епифанија и његова бесмртност, као и платонско поимање добра, које се очитује у видљивим стварима. У извесној

³⁸ Kern, O.: 1922, *Orphicorum Fragmenta*, Weidmann. Berlin, стр. 57.

³⁹ Hesiod: 2006, Volume I, *Theogony. Works and Days. Testimonia*. Ed. & trans. by Glenn W. Most. The Loeb Classical Library, No. 57N, Heinemann, London, стр. 116.

⁴⁰ Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић-Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, СКЗ, Београд, 1992, стр. 445.

орфичкој понесености сунце је разум света и слика божанске доброте, што потискује погибелјну функцију поништавајућег психопомпа.

Култ Сунца био је свеопшти и свеприсутан код древних народа, пошто је оно не само извор живота, светлости и топлоте, него и „гарант небеског поретка часова у току дана и годишњих доба (...), стваралачка сила за природу, и помоћ при оријентацији“.⁴¹ „Свако обожава кружећу сунчеву лопту“,⁴² писао је велики грчки песник-трагичар Софокле.

Песник га описује као „Пламено, ватреног облика“, у складу са древном грчком традицијом. Наиме, оно је *огњено*, „зрачеће“, „ватрено“ и као такво „симболизује небеску представу универзалног оца, а у суштини представља Божији дух. Појам његове ‘ватрене’ или ‘пламене’ природе често је присутан код грчких песника па Есхил каже: *“испечен ватром сунца,”*⁴³ док Еурипид помиње *Врели пламен Краља.*⁴⁴” Теодосију се у овим стиховима потврђује као добар зналац већине традиција Сунца, у којима се оно вазноси као свеопшти, универзални отац.

Сунце је у његовим поетским визијама и моћни подстрекач чулности, сензибилитета, као и родне и оплођујуће еротске сензуалности. Оно је као око света само по себи чуло, смисао, разум. Као такво оно моћно излази и придолази са својом животворном снагом, из далеких етиопских земаља. Чини се да ауторово заговарање чулно-покретачког, има извесних додирних тачака са кантовским поимањем сазнатљивости путем опажања (*око света*), али и са идеалистичким фиолозофским погледима, па и са својеврсном поетском метафизиком.

Помињући Етиопске земље Стратос црпи инспирацију у хомеровској традицији, према којој Хелиос почиње своје путовање из источног океана или из Етиопије, земље „људи опалених сунцем“, сваке зоре.⁴⁵ Аутор у наставку, у складу са старом грчком митологијом, лирски беседи како се Хелиос, када увече заокружи свој дневни пут, одмара на западу у земљи Хесперида, богиња вечери. Ту га чека златни кревет, који је за њега исковао бог Хефест - Вулкан, да би се лепо одморио и следће дана поново обасјао цео свет. Овде је Теодосију митске представе уметнички прожео и осмислио

⁴¹ Наш рад

⁴² Achilles Tatius: 1917, са енглеским преводом: S. Gaselle, Heinemann, London & G.P. Putnam's Son, New York. frag. 672 Nauk²

Sophocles: 1892, *Trachiniae*, Ed. & trans. by R. C. Jebb, Cambridge University Press, Cambridge [on line: trachiniae.10.zip], 738, 2.

⁴³ Есхил, *Prometheus Bound* 22

⁴⁴ Euripides: 1996, *Phaethon*, Ekdoseis tou 21ou, Athens [на грчком], 776.

Овај знаменити трагичар Еурипид, надахнуто описује излазак Сунца речима: *“Када пламте зрачећа кола Сунца / високо изнад земље, где његову вечну ватру / звезде у светој ноћи понављају”*. - Euripides: 2004, *Ion*, transl. by Robert Potter, ebooks@Adelaida, on line: <http://classics.mit.edu/Euripides/ion.html>, 82-84.

⁴⁵ Homer: 1919, *The Odyssey*, trans. by A. T. Murray, revised by G. E. Dimock. The Loeb Classical Library, Heinemann. London (reprinted 1995), I 24-26.

повезивањем небеског кретања са зрачним, златним лежајем за благородни починак у врту богова, код заводљивих Хесперида, које су присутне у многим грчким предањима, чије златне јабуке омогућују вечиту младост и бесмртност.⁴⁶

У другом делу певања о божанском оцу Хелиосу, Теодосију помиње чаровити Родос и дивовску статуу Колоса, скоро фактографски бележећи да је то чудо античког света. Овде се, истовремено са величањем Оца Сунца, истичу надљудске моћи камених колоса. Управо та њихова натприродна величина симболизује чудесну снагу и величанску моћ божанског створитеља и његову даровитост. У томе је поетски осмишљен пут ка апсолутном бесконачном, на крају кога је персонификација узвишености и чудесне васељенске моћи.⁴⁷ Додајмо да Стратос, као врстан зналац не само античке митологије већ и древне културе старог Египта, у своје поетско стварање уграђује чувено средиште Хелиосовог култа, Родос, којим се на свој начин бави и чувени творац еп-ода Пиндар.⁴⁸ Напоменимо да је Колос са Родоса, циновска статуа Бога Сунца која је била једно од седам светских чуда античког света, ваљано нашла место у овим химнички понесеним строфама, са бираном симболиком и разуђеном поетском сликом.⁴⁹ Величанског Хелиоса описује као изабраника свих богова, имајући у виду његов специјални положај и значај за живот Олимпијаца, мада није био један од њих дванаест. Тако Диодор пише⁵⁰ да је пре битке са Гигантима Зевс принео жртве Хелиосу, Урану и Геи.

Почетак задњег двостиха је:

Са четири пламена коња, путујеш небом,

Ту песник има у виду грчки мит према коме Хелиос прелази небеску путању у двоколицама које вуку четири лепа крилата коња док им из ноздрва сукља пламен: Еус, Етиопс, Бронта и Стеропа :

⁴⁶ Д. Срејовић, *Речник грчке и римске митологије*, стр. 477-478.

⁴⁷ «Колоси су били утеловљење оних генија који су потврђивали фараонску моћ; као праве видљиве хипостазе краља бога носили су њихова имена.» Овде Теодосију поетски прикладно доводи у везу Колоса са узноситом владарском моћи Оца Хелиоса. – Ж. Шевалје, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 267-268.

⁴⁸ Pindar: 1997, *Olympian Odes, Pythian Odes*. Edit. & trans. by W. H. Race, The Loeb Classical Library No. 56. Heinemann, London, 7, 69.

⁴⁹ То је било дело родоског вајара Хареса са Линдоса, Лизиповог ученика, који је стварао у 3. веку пре н.е. Плиније, *Historia Naturalis* 34.63

⁵⁰ Diodorus Siculus: 1935, *Bibliotheca Historica. Library of History*, Book V, trans. by C. H. Oldfather, The Loeb Classical Library Volumes 303 and 340. Harvard University Press. Heinemann. London, 71.

“Еус; он окреће небо. Етиопс, када баца пламен прљи зрневље. Ови коњи су мужјаци. Женке носе јармове: Бронта коју зовемо Гром, Стеропа, коју зовемо Муња.”⁵¹

Завршетак овог поетског остварења:

Твоје ујединачено кретање све надгледа.

указује нам да према Хомеру Сунце “*све види и све чује*,”⁵² што се у античкој грчкој књижевности наглашава квалификацијама „паноптес“⁵³, „надгледник свега“⁵⁴, “*доминирајући погледом*.”⁵⁵ У делима старих грчких песника-трагичара ова „сведицећа“ способност, га претвара у гаранта држања заклетви. Хелиос је сведок истине⁵⁶, “*путоказ правде, чувар држања заклетве, око правде*”⁵⁷, а чувени трагичар Есхил у *Еуменидама* истиче да је он «*надгледник свега*».⁵⁸

Стратос, као понесени истраживач величанствених домета античке грчке културе, лирски распевано слави Сунце, које даје живот и топлоту; земљу озелени, а зору хомеровски чини рујнопрстом, бога Хелиоса, што на бљештаво зрачним двоколицама прелази по небу „свој велики, бескрајни пут“.

Из свега се може закључити да је Стратос Теодосију једна врста химнода – певача химни попут оних у античкој Грчкој, и то нарочито онда када опева митолошке личности и богове. Из његових понесених стихова зрачи свечани тон, који је сав у знаку узношења божанско-херојских визија. Ту су свеprisутни култни и свештени (хијератски) елементи. Ова мелодиозна и

⁵¹ Hyginus, 1993, *Fabulae. Editio altera*. Ed. Marshall, P. K. (corrected ed. 2002), K. G. Saur, Munich, 183.

⁵² *Илијада* III 277

⁵³ Aeschylus: 1983, *Prometheus bound*, Greek and Latin Classics. Ed. Mark Griffith, Cambridge University Press. Cambridge, стр. 91.

⁵⁴ Aeschylus: 1984, *The Libation Bearers, U The Oresteia: Agamemnon, The Libation Bearers, The Eumenides*. Ed. and Intr. by W.B. Stanford, trans. by Robert Fagles, Penguin Press. New York, стр.982-986.

⁵⁵ Sophocles, *Trachinae*, 101

⁵⁶ *Homeric Hymns*: 1914, by Hugh G. Evelyn-White, Cambridge, M.A., Harvard University Press. Heinemann. London, 3, 381.

⁵⁷ *Orphic Hymns*: 1997, Ideotheatro Publications-R. Anastasakis, Athens [на грчком], химна 16

Евстратије Теодосију, Василије Н. Маниманис, Милан С. Димитријевић, Петрос З. Мантаракис: 2011, Геа, Уран, Хелиос и Селена, три главна небеска тела и небо у старој грчкој космогонији, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, 585-603.

⁵⁸ Aeschylus, *Eumenides*, Ed. Alan H. Sommerstein, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.

музички осмишљена хорска лирика у појединим моментима као да захтева и одговарајућу врсту музичке пратње, која се причује и духовно оплемењује. Вредно је помена да Стратос у тај свечано инспиративни химнички тон уноси модерне поетске елементе не само када је у питању милозвучност већ и смела и оригинална форма стиха, као и спретна и самосвојна композиција унутрашња преплетања и прожимања.

Стратос Теодосију се у свом песничком стваралаштву показује као добар зналац митолошких и културних предања, у која уноси извесну разиграност имагинације и лирску продуховљеност уз живи ритам и мелодиозност. У том смислу, његова поезија је складна по форми и у извесним техничким појединостима. Целину његовог певања прожимају митолошке алузије и паралеле, а из свега наглашено зрачи ерудиција и енциклопедијска ширина и упућеност. За пуније разумевање његових стихова, потребно је шире познавање грчке митологије, класичних извора и традиционалне симболике.

У збирци песама *Астрономија – Историја – Митологија (Земаљско и Универзално)*. Евстратије – Стратос је преточио своју задивљеност високим достигнућима инспиративне античке грчке цивилизације, која је у основи европске културе, као и понесеним астрономским претраживањима и лутањима телескопом по чаровитом небу. У поменутој књизи показује се и као даровит и истанчан песник надахнутих химничних стихова. Митолошке теме и мотиве он повремено доводи у асоцијативну везу са збивањима у савременом свету и све то оплемењује бираном симболиком; његов модерни поетски глас и израз, заоденут култно-митолошким и фолклорним у знатној мери богати савремено песништво.

СТРАТОС ТЕОДОСИЈУ

Хипертатан Геа

О, универзална Мајко-Земљо
Доњоземна и вечна,
Хтонска⁵⁹ богиња Геа
Деметра и Астарта.

Ти си Хипертатан богиња
свих Богова и људи,
Богиња плодности
и производа земље.

Твој циклус је праисконски
широкогруда Гео.
Даривалац светлости Сунце
доноси ти живот.

Ти си женска богиња
која пати због људи,
али семе из тебе расте
ширећи свуда радост!

⁵⁹ Богове подземног света Грци су именовали као Хтонске. Њима је владао мргодни бог Хад и његова краљица Персефона. Термин Хтонски богови такође је употребљаван за богове земљорадње. Међу њима су, између осталих, Хипнос, бог снова, Никс, богиња ноћи, Онири, демони снова и Хеката, буквално „одаљена“, богиња магије, врацбине, ноћи, Месеца, духова, вештичарења и магијског призивања духова мртвих. Она је једино дете Титана Перса и Астерије, од којих је добила моћ према небу, земљи и мору. Идентификује се са низом других божанстава укључујући Селену-Месец, Артемиду, арголидску Ифигенију, беоћанску нимфу Херкину и другим. Пребивала је на «гробницама» и местима «где се пресецају два пута». Артур Когерел, *Речник светске митологије*, Нолит, Београд, 1998, стр. 226. Aaron J. Atsma, *Theoi Greek Mythology; Exploring Mythology in Classical Literature and Art*, <http://www.theoi.com/greek-mythology/underworld-gods.html>

Наша Галаксија

Млеко богиње Хере
те је начинило,
пошто није дојила
Херкула као бебу!

Божанско млеко се расширило
и помешало са звездама.
Заједно су се спојили
у бели појас.

Магличаста Галаксија
је митски Еридан.
Њена беличаста светлост
је небеска река.

То је пут Јупитера
и свих астралних поља.
То је пут свих душа
са мрачних граница.

Зона монахиња,
у представи сељака,
премда је за друге
то Деве Марије пут!

Астрогенити (Деца звезда)

Звезде се изненада раздувају
после велике експлозије,
разбацују свугде
астрални материјал.

Пепео експлозије
богати простор
и нуди живот
удаљеној звезди.

Ми смо деца звезда,
комбинација елемената,
непредвиђени спој
пепела супернове.

Хронос, отац Богова

Боже вечности!
Име ти је Хронос
Можда си ти Крон
Највећи од Богова.

У Орфичким мистеријама⁶⁰
Ти си зачетник времена,
у облику Бика, праисконски
отац свих Богова.

Ти си ствараоц Универзума
најједноставнијим покретом,
одједном си разбио
првобитно, космичко јаје.

Хаос, неограничени
Ереб и Етар,
Одмах су се сјединили
на чаровит начин.

⁶⁰ Орфичке мистерије или орфизам, који је према легенди основао Орфеј, сматрана су првом Грчком мистичном религијом, која је цветала око шестог века пре н.е., са песмама и химнама велике лепоте, које су дошле до нас под насловом “*Химне Орфеја Музеју*”, митском Орфејевом ученику или сину. Евстратије Теодосију, Ари Даканалис, Милан С. Димитријевић, Петрос Мантаракис, *Хелиоцентрички систем од Орфичких химни и Питагорејаца до цара Јулијана Апостате*, Зборник радова конференције «Развој астрономије код Срба V», Публ. Астрон. друштва «Руђер Бошковић» Св. 8, Београд, 2009, 463-480.

Ритуали су били засновани на миту о Дионисију Загреју, сину Зевса и Персефоне. Када је Зевс хтео да Загреја учини владарем универзума, Титани су се толико разљутили да су растргли и појели дечака. Атина је спасила његово срце и дала га Зевсу, који је учинио да од њега настане други Дионисије, а Титане је спалио громовима. Од пепела Титана настала је људска раса, која је делом божанска (Дионисије) а делом зла (Титани). Ово двојство људске природе, Дионисијско и Титанско је у основи орфизма. Кроз иницијацију у Орфичким мистеријама, душа божанског порекла, могла је да се ослободи Титанског наслеђа и постигне вечно блаженство. Види нпр. W. C. Guthrie, *Orpheus and Greek Religion*, Norton, New York, 1967.

Сунце, Отац Хелиос

О Сунце, небески боже, сине ојачалих Титана.
Пламено, ватреног облика, што побуђује чула.
Твој излазак је подухват, пошто долазиш
пуно снаге из етиопских земаља.

На твом свевидовном путу, обгрлиш небеску сферу,
а када своју путању приводиш крају идући западу
златни кревет, начињен Хефестовим чекићем
очекује те, да починеш у земљи Хесперида.

Средиште твога обожавања је славни Родос,
Твоја статуа, Колос, чудо је античког света.
Ти си Отац-Сунце, изабраник свих богова
Врхуниш целим небом у крилатим кочијама.

Са четири пламена коња путујеш небом,
Твоје уједначено кретање све надгледа.

NEW COSMICAL INSPIRATIONS OF STRATOS THEODOSSIOU

Poetical work Astronomy – History – Mitology: Earthly and Universal of Stratos Theodossiou was considered and analyzed.